

BRANISLAV OBLUČAR – MARKO POGAČAR

Küldemény a határ túloldaláról

VÁLOGATÁS A FIATAL HORVÁT KÖLTŐK VERSEIBŐL

A kedvezőtlen társadalmi és piaci feltételek ellenére a 2000-es évek a horvát költészet – különösen a fiatalabb generációk költészete – területén igencsak termékenynek bizonyultak. Az évtized véget ért, és visszatekintve azt láthatjuk, hogy ez idő alatt számos érdekes dolog történt. Amint a borús, és meglehetősen sovány lírai termést hozó 90-es évek véget értek, egy új irányzat jelent meg a színen: a könnyen befogadható, széles körben olvasott valóságköltészet „hulláma”, élén Tatjana Gromača Nešto nije u redu? (Valami gond van?) című, mára már kultikussá lett kötetével, amelyet Krešimir Pintarić, Drago Glamuzina, Vlado Bulić és más szerzők verseskönyvei követtek. Ezáltal a horvát líra maga mögött hagyta a nyelv tapasztalatára építő költészet – az elmúlt évtizedre már kiüresedett, elfáradt – poétikáját, amely az 1980-as években, a Quorum folyóiratban bontakozott ki, és intermedialitásával, popkulturális utalásaival új szintet hozott a horvát irodalomba. Ezek az alkotóelemek azonban a 90-es, majd a 2000-es években színre lépő új költőgenerációnál is megtalálhatók, csakúgy, mint a már akkoriban is elterjedt kollokvialis, az utca nyelvét idéző fordulatokkal átszőtt költői nyelv.

A horvát költészet újonnan színre lépő nemzedékei az elmúlt évszázad 50-es éveitől kezdve rendszerint saját – kifejezetten az adott generáció képviselőinek teret adó – folyóiratokban publikáltak, és az irodalomtörténeti korszakolásuk is ezek szerint történt. A 2000-es években azonban, csakúgy, mint az azt megelőző évtizedben, ez a tendencia megszakadt. Jóllehet a folyóiratokat, azok irodalmi és társadalmi befolyását érintő problémák nagyon is nyilvánvalóak, mi több, azok a kultúrpolitikára is kihatnak, a folyóiratszccna elhalásáról korántsem beszélhetünk. 2005-ben indult a félévenként megjelenő Poezija folyóirat, amelyben kizárólag versek, illetve egyéb versekkel kapcsolatos szövegek látnak napvilágot, a Quorum című folyóirat pedig, amely szintén fontos szerepet szán a verseknek, megújulva, fiatal szerkesztőgárdával lépett az olvasók elé. Említhetnénk még a Tema című folyóiratot, valamint a Zarez és a Vijenac című kéthetilapot. A 2000-es években az irodalom egy új szintéren, az interneten is megjelenik; először a blogokon, később pedig a különféle portálokon, amelyek a recenziók, a kritikák és az eszmecsere ideális terepei. Az említett folyóiratok többségére jellemző, hogy együtt publikálnak benne a legfiatalabb, a közép- és a legidősebb generáció tagjai, és a szerkesztőgárdában is különféle nemzedékek képviseltetik magukat. Ez a folyóiratok poétikáját is meghatározza: jól megférnek egymás mellett a különböző beszédmódok, és a hagyományok a legfiatalabb generáció kreativitását sem bénítják meg; nincsenek nagy nevek, nagy művek, amelyek ellen lázadni kell, vagy amelyekkel versengeni kellene. Egyéniség, öntudat, a költői pluralizmusra való törekvés, valamint a kontextus ismerete – ezekkel a jelzőkkel lehetne általánosságban leírni a fiatal horvát költői szccna állapotát. A kritikáról nagyrészt ugyanaz mondható el, mint a folyóiratok helyzetéről. A fiatal és a legfiatalabb költők tevékenységét – jellemzően a fent említett, kifejezetten erre specializálódott folyóiratok-

ban – a legkülönbözőbb generációkat képviselő kritikusok követik, Tonko Maroevićtól kezdve Branko Malešen és Nikica Petkovićon át Dario Žilićig, Katarina Brajdićig és a cikk szerzőiig. Az a tény, hogy a legújabb generációkban nemigen találunk olyan kritikusokat, akik kifejezetten a saját nemzedékük munkásságát követnék, részben azoknak a médiumoknak a helyzetével magyarázható, amelyek teret adnak a költők műveivel foglalkozó kritikáknak.

Az általunk közreadott válogatás jól leképezi ezt a helyzetet. A cikk megrendelője azt javasolta, hogy a válogatásba csak az 1973 után született költők művei kerüljenek be. Ez két okból is hálásnak bizonyult. Egyrészt az 1973 után született alkotók és azok művei még nemigen kerültek be az irodalmi kánonba, a tevékenységük alapos kritikai rendszerezése és értékelése pedig – néhány eset kivételével – még várat magára. Másrészt, a már említett valószínűleg legfontosabb képviselői – Vlado Bulić kivételével – nagyrészt ez előtt az év előtt, a 60-as évek végén és a 70-es évek elején születtek. Ebben a válogatásban nagyrészt az azoknak az 1974 és az 1984 között született alkotóknak a művei kaptak helyet, akik a 2000-es években jelentették meg az első vagy a legjelentősebb köteteiket – nélkülük nehéz lenne elképzelni a közelmúlt fiatal horvát költészetét. Ahhoz azonban, hogy a korszakról teljes képet kaphassunk, a fent említettek mellett néhány további, a 60-as évek végén és a 70-es évek elején született szerzőt is fel kell sorolnunk – például Ivica Prtenjačat, Tomica Bajsićot, Slađan Lipovecet, Evelina Rudant...

Dorta Jagić és Ana Brnardić a 2000-es évek elején, illetve a 90-es évek végén megjelent kötetei átmenetet képeznek a két évtized lírája között. Régebbi kötetekben a korábbi poétikák jegyei ismerhetők fel, a 2000-es években megjelent szövegeik pedig fokról fokra válnak egyre egységesebbé és karakteresebbé.

Ana Brnardić három kötetében érdekes költői utat jár be, a 80-as évek nyelvi tapasztalatra építő poétikájának invenciózus továbbvitelétől (Pisaljka nekog mudraca – Egy bölcs íróvesszeje) a Valcer zmiija (Kígyókeringő) című, túlnyomórészt prózaverseket tartalmazó versesköteten át, amelyben egy onirikus mesevilág körvonalai sejlének fel, egészen a Postanak ptica (A madarak születése) című kötetig, amelyben a korábbi töredékesség egy könnyebben megközelíthető, narratív jegyekkel tarkított költői nyelvnek adja át a helyét. Az Ana Brnardić költői világába belépő olvasónak gyakran áttekinthetetlen asszociációs ösvényeken kell bolyongania, átvágva a szöveg szemantikai dzsungelén, egy kígyóval, madárral, angyallal a hóna alatt, vagy egy olyan képzeletbeli lény kíséretében, amely az ismert világ határán kóborol, és sokszor a határ túloldalára is áttéved.

Dorta Jagić mind a négy verseskötetében a textualista hagyományokból merít, markáns, egyéni módon építve őket tovább. Dinamikus lírai univerzuma két pilléren nyugszik: a sűrű, hermetikus metaforikán és a nyitott, szóródó versstruktúrán, amelynek sokszor ellenállhatatlan lendületét a poeta ludens mindenütt jelen lévő mancsa teszi hitelessé. A Plahta preko glave (Lepedő alatt, 1999), a Tamagochi mi je umro na rukama (A tamagochim a karjaimban halt meg), a Đavao i usidjelica (Az ördög és a vénkisasszony, 2003) és a Kvadratura duga (A szivárványok négyesegítése, 2007) című kötetben a költő alapvető egzisztenciális-etikai horizontját és fő hivatkozási mezejét az evangéliumi kereszténység, s annak központi szövege, a Biblia adja.

Olja Savičević Ivančević az első verseskötetével még 1988-ban, általános iskolás korában jelentkezett, és – két újabb fiatalkori kötet után – végül a Kućna pravila (Házirend, 2007) című verseskötetnek köszönhetően vált elismert kortárs költővé. Ebben a marginális koncepció

ciójú kötetben, amely jórészt prózaverseket tartalmaz, a gyermekkora melankolikus, lecsupaszított narratíváját, jellemző tereinek, alakjainak lírai feltérképezését, egyszóval belső világának szubtilis, filigránszerűen komplex archeológiáját tárja az olvasó elé. Az író nő későbbi prózai szövegei, és az ezekkel egy időben színre lépő költői alteregójának versei egyaránt az organikus emlékezet anekdotákból, apró részletekből, érzésekből és rég elveszített, de újra megtalált tárgyakkól kiinduló asszociációs láncain alapulnak.

A valóságköltészeti irányzatot a bemutatott nemzedékben Vlado Bulić képviseli a legmarkánsabban. A szerző – ezidáig egyetlen – kötetében, a 100 komada (100 darab, 2003) című könyvben kitűnően egyesíti az említett regiszter/stílus legfontosabb jellemzőit: narratívítás, a költői képeket – elsősorban a metaforát – szinte teljességgel nélkülöző kifejezőmód, köznyelvi, hétköznapi fordulatok, humor, politikai elkötelezettség, valamint – egyedüli kifejezett alakzatként – a legkülönbözőbb funkciókban megjelenő, gyakorta a szövegre magára irányuló irónia. Korántsem meglepő, hogy Bulić lírai szövegeit később prózai formában íródott „kiegészítésekkel” látta el. Ezek a szerző költői-prózai átmeneti fejlődési trilógiájának integráns részeként olvashatók.

„Gyúrom a szöveget / mint a pogácsát” – ez talán a legerősebb autopoétikus sora Branko Vasiljević legelső kötetének, amely a – nyomatékos és sokatmondó – Zid (Fal) címet viseli. A kötet címe a költői nyelvvel kapcsolatos elvárásokat fejezi ki; egyrészt azt, hogy a nyelvet könnyedén, a szerző szándékainak megfelelően lehessen formálni, másrészt pedig azt, hogy az ellenálljon a megszokott használati módoknak. S jóllehet a Zid nyelve hangsúlyozottan testi – karnális, erotikus –, második könyvében, amely a Tilt címet viseli, a nyelv az egzisztenciális szorongás tartományába merül, amely egyes helyeken a szerelem, vagy egyszerűen a kommunikáció kiváltotta szorongásként is olvasható – s amelyben a kommunikáció hiánya az újra fellelt líraisággal, s a lírai szubjektum melankolikus állapotával együtt jelenik meg.

Saška Rojc sokáig a horvát költészet egyenletének ismeretlene volt – amíg ki nem derült (fel nem fedte), hogy valójában Olja Savičević Ivančević költői alteregójáról van szó. A két szerző formai és témabeli párhuzamai azonban már ezelőtt is szembeötlőek voltak. A Puzzle-rojc (2007) című verseskötetben szintén prózai töredékeket találunk, amelyek fő motívumai az identitásképzés, az identitás képlékenysége, polifóniája. A kötet elsősorban a test, a társadalmi nem, valamint a család problémáit tematizálja. A versek kifejezőmódja – az identitáskonstrukció nyelvi álcázása érdekében – keményebb, köznyelvszerűbb, a lírai én pedig gyakorta nevezi meg saját magát.

Marija Andrijašević Davide, svašta su mi radili (Képzeld, Dávid, mit tettek velem) radikális vallomásságával tűnik ki a többi horvát lírikus művei közül, verseiben együttesen jelenik meg a családi tragédia és a szerelemben átélt kudarcok élménye. A kötet beszédmódja dinamikus, életteli, többszólamú, digressziókban gazdag, valamint az emelkedett érzelmesség és (ön)irónia keveréke jellemzi. A lírai szubjektum az írás által keresi, próbálja megerősíteni, és kérdőjelezi meg újra és újra a saját identitását. Ez az identitás azonban nem válhat szilárdá és befejezetté, mert többszörös párbeszédnek eredményeként jön létre, amelyek többnyire nem jutnak nyugvópontra.

Antonija Novaković egyike azoknak a költőknél, akik a 2000-es évek második felében az első kéziratban lévő kötetükkel elnyerték a legjobb fiatal költőknek járó Goran díjat. A díjnak köszönhetően 2008-ban a költőnő Lako mi je biti lošija (Könnyű rosszabbnak lennem)

című kötete a figyelem középpontjába került, amelynek fő jellemzője a töredékes, bizarr képiséggel átítatott beszéd és a sötét érzékiség jellemezte külön szubjektivitás.

Lírája elsősorban a félbeszakadt szerelmes dialógusok és monológok áradatában gyökeredző érzékenységből táplálkozik. Ez a líra afféle traumatikus góc, amely rátelepszik a nyelvre, s nem engedi, hogy az egyetlen végső értelem köré záródjon, s ennek eredményeként egy egészet alkotó/egésszé összeforrt szubjektivitás jöjjön létre.

Végül – a nagy következtetések levonása helyett – egy futó áttekintést nyújtanánk a magyar közönségnek a (leg)fiatalabb horvát költők munkásságáról. A mellékelt szövegek egy párhuzamos világból (vagy nyelvből, ami a költészetben ugyanaz) érkező küldeményeként olvashatók, amelyek távolisága vagy közelsége a földrajzi távolságtól függ a legkevésbé.

KÁLE CZ-SIMON ORSOLYA fordítása

VLADIMIR ŽIVKOVIĆ